

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Téma židovství v próze Ladislava Grosmana

Judaism in prose of Ladislav Grosman

Bakalářská práce

Eliška Václavská

Obor: Česká filologie

Vedoucí práce: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a s použitím literatury uvedené v seznamu použitých zdrojů.

V Olomouci dne 20.4. 2020

.....

podpis

Poděkování

Mé poděkování patří doc. Mgr. Eriku Gilkovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady, ochotu a trpělivost, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval.

OBSAH

1	Úvod	5
2	Ladislav Grosman v kontextu doby	7
2.1	Válečná situace na slovenském území	7
2.2	Život Ladislava Grosmana	8
2.3	Literární tvorba Ladislava Grosmana	9
3	Obchod na korze	11
3.1	Proces arizace	11
3.2	Postavy	13
3.2.1	Tono Brtko	13
3.2.2	Rozálie Lautmanová	15
3.2.3	Markus Kolkocký	17
3.2.4	Evelína Brtková	18
3.3	Filmové zpracování novely Obchod na korze	19
4	Nevěsta	20
4.1	Ústřední novela Nevěsta	21
4.1.1	Dvojí vnímání nacistického utiskování	21
4.1.2	Motiv střepu	23
4.2	Antisemitismus v povídkovém souboru Nevěsta	24
5	Hlavou proti zdi	27
5.1	Motiv koně	28
5.2	Vyobrazení otce a ztraceného syna	29
5.3	Trauma návratu a pocit viny	31
6	Z pekla štěstí	34
6.1	Téma emigrace slovenských Židů do Maďarska	35
6.2	Perspektiva dítěte.....	37
7	Závěr	40
	Anotace	42
	Resumé	43
	Seznam použitých zdrojů	44

1. Úvod

Tématem přítomné bakalářské práce je židovství v prózách Ladislava Grosmana. Konkrétně se budeme zabývat tituly *Obchod na korze*, *Nevěsta*, *Hlavou proti zdi* a *Z pekla štěstí*. Jednotlivým textům se budeme věnovat odděleně, neboť každý titul je určitými aspekty specifický.

S ohledem na historické události 20. století začneme práci kontextem doby, ve které autor žil a tvořil. Neméně podstatný je rovněž samotný život a literární tvorba Ladislava Grosmana.

Autor knižně debutoval v roce 1965 novelou *Obchod na korze*. Tato próza, avšak především její filmové zpracování uvedly autora do kulturního povědomí.

Příběh novely pojednává o neštěstí dvou nevinných lidí, kteří se bez vlastního přičinění stanou oběťmi vyšší moci. V této části práce se zaměříme na téma arizace, která je bezesporu příčinou veškerých úskalí ústředních postav Tona Brtka a Rozálie Lautmanové. Dále se budeme věnovat vybraným postavám, které svým vystupováním reprezentují jednání některých slovenských obyvatel vůči židovské menšině. V poslední řadě si představíme stejnojmenný film natočený na motivy Grosmanovy novely *Obchod na korze*.

Dalším dílem, jemuž budeme věnovat pozornost, je povídkový soubor *Nevěsta*, který vyšel po autorově emigraci do Izraele. Pro naše účely budeme vycházet z povídkového souboru *Nevěsta* a z výboru povídek ve druhém svazku *Spisů Ladislava Grosmana*. Tato edice je rozšířena o další texty, které autor do žádného knižního povídkového souboru nezařadil.

Nejprve se zaměříme na ústřední povídku nazvanou *Nevěsta*, jejíž příběh se odvíjí od rozhodnutí jedné židovské rodiny provdat dceru Lízu. Důvodem sňatku je záchrana svobodných dívek před odvodem. V této povídce se podařilo autorovi zobrazit dvojí reakci židovských obyvatel vůči nacistickému utlačování, která se u postav projevuje buď vzepřením se vyšší moci, nebo slepým nazíráním nacistických praktik.

Jelikož Grosman do novely zakomponoval motiv střepu, který v jednotlivých povídkách symbolizuje prožité či blížící se neštěstí Židů, zaměříme se i na tento motiv.

A v závěru této kapitoly si přiblížíme téma antisemitismu povídkového souboru *Nevěsta*.

Povídkový soubor *Hlavou proti zdi* představuje jedinou knihou, kterou autor v exilu vydal. V této části práce se budeme nejprve věnovat dalšímu z Grosmanových motivů, a to motivu koně. Tento motiv reprezentuje nejen povahu židovského národa, ale také nemilosrdný osud Židů.

Dále se budeme zabývat autorovým zdařilým vyobrazením psychického rozpoložení otce, jenž v důsledku války ztratil syna. V poslední řadě se zaměříme na téma traumatu následujícím po návratu a pocit viny Židů přeživších válku.

Poslední autorova próza nazvaná *Z pekla štěstí* popisuje příběh chlapce, jehož rodiče se jej rozhodnou propašovat do Maďarska, kde jsou opatření proti Židům mírnější než na Slovensku. V první části této kapitoly se budeme zabývat tématem emigrace slovenských Židů do Maďarska.

Významným aspektem novely, kterému se budeme rovněž věnovat, je perspektiva dítěte. Hlavním hrdinou je totiž dvanáctiletý chlapec Robert, na něhož pomalu začínají dopadat následky války, aniž by si je však uvědomoval. Grosmanovi se zde podařilo hodnověrně zachytit psychického zranění dítěte v mladého dospělého muže.

2. Ladislav Grosman v kontextu doby

2.1 Válečná situace na slovenském území

Jelikož autor pochází ze slovenské židovské rodiny, nebude od věci alespoň zběžně přiblížit situaci na slovenském území během druhé světové války. A to především z toho důvodu, že autor z prožitého období čerpal při psaní svých literárních děl.

Vlivem Hitlerova tlaku se Československá republika začala rozpadat.

14. března 1939 se dočasně oddělila Slovenská republika od České republiky. „Slovenský stát vznikl z Hitlerovy vůle a v prostoru plně ovládaném a kontrolovaném nacistickým Německem.“¹ V témže roce byl prezidentem zvolen Jozef Tiso, který se u moci udržel až do samotného konce války.

Totalitní diktatura měla vliv nejen na ekonomiku státu, ale i na všední život každého jedince, především pak slovenských Židů: „Antisemitismus byl od počátku součástí ideologie Hlinkovy slovenské ľudové strany [...].“² Slovenští Židé byli omezováni v některých povoláních, nesměli vykonávat učitelskou, lékařskou ani advokátní praxi a byli vyloučeni z významnějších úřadů a státních služeb.

Další snahou režimu bylo zbavit Židy jejich majetku: „Židům byly odebrány průmyslové podniky, živnosti a nakonec i jejich nemovitý majetek. Tomuto procesu se říkalo arizace, což znamenalo, že všechny tyto majetky měly přejít ze židovských do árijských rukou.“³

Židovské obyvatelstvo bylo omezováno i v oblasti vzdělávání: „Židé mohli navštěvovat prakticky jen základní školy, a to pouze odděleně od ‚árijských‘ žáků.“⁴ Nejenže se Židé nemohli vzdělávat, ale bylo jim také zamezováno se setkávat s ostatními obyvateli, navštěvovat některé veřejné prostory, jako byla kina, divadla a kavárny: „Dne 9. září 1941 vydala slovenská vláda soubor protižidovských zákonů, tzv. židovský kodex, vypracovaný na základě německých norimberských zákonů.“⁵ Aby se Židé odlišili od ostatního obyvatelstva, byli nuceni na svrchní části oděvu nosit našitou žlutou hvězdu s nápisem Jude.

¹ KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 218.

² KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 227.

³ KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 227-228.

⁴ KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 228.

⁵ Tamtéž.

Od roku 1942 probíhaly na slovenském území transporty, při nichž bylo židovské obyvatelstvo přemísťováno do vyhlazovacích táborů. „Slovenská vláda navíc za každého vyvezeného Žida zaplatila Německu 500 říšských marek.“⁶ Ještě v roce 1942 byly transporty na nějaký čas zastaveny, na podzim roku 1944 však znovu pokračovaly.

2.2 Život Ladislava Grosmana

Ladislav Grosman se narodil 4. února 1921 v Humenném na východním Slovensku do židovské rodiny. Navštěvoval reálné gymnázium v Michalovcích, odmaturovat však mohl až po skončení druhé světové války. „Za slovenského státu pracoval nejprve jako dělník, poté byl z rasových důvodů zařazen do vojenské pracovní služby a 1941 do tábora nucených prací, po potlačení slovenského národního povstání byl do konce války v ilegality.“⁷

Jeho rodiče a tři sourozenci zahynuli při německém bombardování Ružomberoku v roce 1944. O rok později se Grosman přestěhoval do Prahy. Vystudoval Vysokou školu politickou a sociální, doktorát filozofie získal na Fakultě pedagogiky a psychologie UK. Od roku 1952 pracoval v nakladatelství Pravda, později mu byla nabídnuta práce redaktora ve Slovenské knize. Od roku 1960 byl zaměstnán jako redaktor ve Sdružení československých nakladatelství. V šedesátých letech se stal dramaturgem a scenáristou ve Filmovém studiu Barrandov.

V roce 1968 se svou rodinou emigroval do Izraele. Československo opustil právě v době, „kdy už měl literární jméno, jež si udělal zejména svou zfilmovanou (oscarovou) novelou *Obchod na korze*“.⁸ Od roku 1969 působil jako lektor slovanských literatur na univerzitě Bar-Ilan poblíž Tel Avivu.

Autor zemřel v izraelské emigraci 21. ledna 1981 „a do kontextu české a slovenské kultury se po roku 1989 už nestihol fyzicky vrátit.“⁹

⁶ KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 229.

⁷ MENCLOVÁ, Eva – SVOZIL, Bohumil a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2005, s. 193.

⁸ OPELÍK, Jiří, Ediční poznámka. In: *Ladislav Grosman, Spisy 2. Povídky*. Praha: Akropolis, 2018, s. 363.

⁹ PASSIA, Radoslav. *Ladislav Grosman a jeho vojna*. In: SCHMARC, Vít a kol. *Obraz válek a konfliktů*. Ústav pro českou literaturu AV ČR: Akropolis, 2015, s. 355.

2.3 Literární tvorba Ladislava Grosmana

Grosman se ve svých dílech opakovaně vracel k židovské tematice. Čerpá přitom ze svých osobních zkušeností z doby druhé světové války: „[...] zásadnou, formotvornou, bola jeho skúsenosť slovenského židovského chlapca a mladého muža v predvečer a počas druhej svetovej vojny [...].“¹⁰

Ve svých prózách se autor vrací na Slovensko do doby meziválečné a válečné, zachycuje poválečnou každodennost a přibližuje život v Izraeli v sedmdesátých letech. Pro jeho díla je společná tematizace východoslovenského maloměsta za druhé světové války: „Pôvodným prostredím mu bolo východoslovenské malomesto (je rodákom z Humenného), ktoré je hlavným a takmer jediným inšpirátorom jeho spisovateľskej práce.“¹¹

Radoslav Passia se ve své krátké studii, která byla otištěna ve sborníku *Obraz válek a konfliktů*, věnuje i otázce proč je Ladislav Grosman jako prozaik obecně málo známý, a uvádí pro to několik důvodů. Jako první je to podle něj fakt, že Grosman tvořil v období, kdy bylo na literárním poli mnoho dalších autorů, kteří mu konkurovali a významem jej převyšovali: „[...] v doterajšej reflexii jeho diela výrazne dominuje téma, no práve v nej sa v kontexte českej a slovenskej literatúry ocitá vo výrazne konkurenčnom prostredí umelecky relevantných autorov 50. a 60. rokov [...].“¹² Jako konkurenci Grosmanovy tvorby uvádí Passia například prózy Ladislava Fukse či Arnošta Lustiga. Další důvody označuje Passia jako důvody mimotextové. Grosman totiž debutoval v roce 1965, ale už o tři roky později odešel do emigrace, „takže mal veľmi málo času na hlbšie, kontextuálne ukotvenie sa v umeleckom prostredí a kultúrnom povedomí v Čechách a už vôbec nie na Slovensku [...].“¹³ V Československu mu navíc vyšly za jeho života jen dvě prózy.

¹⁰ PASSIA, Radoslav. *Ladislav Grosman a jeho vojna*. In: SCHMARC, Vít a kol. *Obraz válek a konfliktů*. Ústav pro českou literaturu AV ČR: Akropolis, 2015, s. 354.

¹¹ PASSIA, Radoslav. *Ladislav Grosman a jeho vojna*. In: SCHMARC, Vít a kol. *Obraz válek a konfliktů*. Ústav pro českou literaturu AV ČR: Akropolis, 2015, s. 353.

¹² PASSIA, Radoslav. *Ladislav Grosman a jeho vojna*. In: SCHMARC, Vít a kol. *Obraz válek a konfliktů*. Ústav pro českou literaturu AV ČR: Akropolis, 2015, s. 354.

¹³ PASSIA, Radoslav. *Ladislav Grosman a jeho vojna*. In: SCHMARC, Vít a kol. *Obraz válek a konfliktů*. Ústav pro českou literaturu AV ČR: Akropolis, 2015, s. 354-355.

Při interpretaci Grosmanových děl je podle Passii potřeba zohlednit nejen kontext dvou literatur, tedy české a slovenské, ale i rámec „[...] kultúrno-priestorový, spojený s multikultúrnym prostredím na hraniciach východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi, odkiaľ spisovateľ pochádzal a kde leží aj predobraz jeho literárneho malomesta – Humenné.“¹⁴ Právě tento východokarpatský prostor byl v české literatuře v předchozím období hojně reflektován, což dokládá mimo jiné baladická próza Ivana Olbrachta *Nikola Šuhaj loupežník* (1933). Ivan Olbracht podle Passii předpovídá zánik židovského světa Východních Karpat, zatímco Ladislav Grosman „[...] zachytáva jeho posledné chvíle, definitívny rozvrat.“¹⁵

Autor ve své tvorbě groteskně zachycuje každodenní tragický osud židovských obyvatel z východního Slovenska v období druhé světové války.

Ve svých prózách Grosman neuplatňuje jen reflexi svých zkušeností z druhé světové války, čerpá rovněž ze společensko-politické situace v Izraeli v sedmdesátých letech 20. století, jak je to patrné v povídkách souboru *Hlavou proti zdi*.

¹⁴ PASSIA, Radoslav. *Ladislav Grosman a jeho vojna*. In: SCHMARC, Vít a kol. *Obraz válek a konfliktů*. Ústav pro českou literaturu AV ČR: Akropolis, 2015, s. 355.

¹⁵ PASSIA, Radoslav. *Ladislav Grosman a jeho vojna*. In: SCHMARC, Vít a kol. *Obraz válek a konfliktů*. Ústav pro českou literaturu AV ČR: Akropolis, 2015, s. 356.

3. Obchod na korze

Próza *Obchod na korze* byla vydána nakladatelstvím Mladá fronta v roce 1965. Novela předcházela autorova povídka *Past* uveřejněná roku 1962 v časopise *Plamen*. „Sama novela vznikla souběžně se scénářem (na němž se Grosman podílel) a filmem.“^{16, 17}

Příběh novely se pro autora příznačně odehrává v provinčním městečku na východním Slovensku v době druhé světové války. Předobrazem novely byly Grosmanovi skutečné události, které se odehrály v jeho rodném městečku Humenném: „[...] vojnová rodinná tragédia znamenala uvoľnenie silných väzieb s rodným mestom Humenné a východným Slovenskom, ktoré sa však o to silnejšie prejavili v jeho neskoršej literárnej tvorbe [...].“¹⁸

Na samém začátku novely autor zachycuje každodenní všední život obyvatel městečka, ve kterém následkem války panuje pochmurná atmosféra. Situace se ještě více vyostří, když Tono Brtko obdrží od svého švagra Markuse Kolkockého, místního velitele Hlinkovy gardy, arizační dekret.

Grosman prostřednictvím postavy truhláře Antona Brtky přibližuje čtenáři postavení obyčejného člověka, který je, i když na tom nemá žádný zájem, zapleten do bezvýchodné situace, jež v závěru knihy vede ke smrti obou ústředních postav. I přes vážné téma novely je autorovi vlastní jeho tragikomický styl a smysl pro humor.

3.1 Proces arizace

Arizací se označovalo vyvlastnění majetku osob židovského původu a jeho následný převod do rukou nežidovských správců, tzv. arizátorů. Proces arizace se často neobešel bez násilných forem a „byl spojen s hospodářskou devastací evropských Židů a s likvidací jejich existenčních možností“.¹⁹ Samotný pojem arizace nacistická propaganda používala nerada: „Říšské ministerstvo hospodářství dokonce v roce

¹⁶ HOLÝ, Jiří, MÁLEK, Petr, ŠPIRIT, Michael, TOMÁŠ, Filip. *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*, Praha: Akropolis, 2011, s. 40.

¹⁷ Podrobněji se filmu budeme věnovat v samostatné podkapitole.

¹⁸ PASSIA, Radoslav. *Ladislav Grosman a jeho vojna*. In: SCHMARC, Vít a kol. *Obraz válek a konfliktů*. Ústav pro českou literaturu AV ČR: Akropolis, 2015, s. 354.

¹⁹ BAJOHR, Frank. *Zničení hospodářské existence Židů a vyvlastnění jejich majetku*, In: *Terezínské studie a dokumenty*, Institut terezínské iniciativy, 2006, s.276.

1939 požadovalo tento termín nahradit přesnějším pojmem ‚odžidovštění‘. Za změnou názvosloví stála především snaha odvrátit pozornost od pravého charakteru arizací, tedy převodu židovského majetku a nahradit jej vznešenějším obratem, jenž měl vyjadřovat očištění hospodářství od Židů a posílení německého hospodářství. V praxi se však toto označení příliš neujalo.“²⁰

Markus Kolkocký se svou ženou Růženu se vydávají navštívit Růženu sestru Evelínu a jejího muže Tona Brtka. Při té příležitosti předává Kolkocký Tonovi arizační dekret, který ho ustanovuje arizátorem galanterie Židovky Rozálie Lautmanové. Tono je však vůči švagrovi i celé situaci týkající se arizace skeptický: „Hodně se jich k arizačnímu žlabu postavilo, zasvinilo, zasytilo, ale mně se oškliví.“²¹ Ačkoli Tono klade své ctižádostivé, chamtivé ženě Evelíně odpor, nakonec je nucen se její touze po lepším životě podřídit a vydává se do galanterie: „Ustanovili mě arizátorem vaší živnosti. To znamená, paní, že já jsem ten váš ariječ a vy jste moje židovka. Protože jste židovka, budete arizovaná, to znamená, že já vás zarizuju, vaši živnost, ode dneška bude tenhle obchod můj, mám lejstro s úředním razítkem.“²² Záhy však zjišťuje, že jeho nedůvěra vůči švagrovi byla odůvodněná: „Další den zjistí, že arizoval ‚snědený krám‘, který sotva uživí jeho majitelku, vdovu Rozálii Lautmanovou, starou a silně nedoslýchavou dámu, která netuší, co se děje za výkladní skříní obchodu, a žije v časovém vzduchoprázdnu vyplněném vzpomínkami na svého mrtvého muže.“²³

²⁰ CÍCHOVÁ, Vladěna. *Protižidovská legislativa v Protektorátu Čechy a Morava se speciálním zaměřením na předpisy majetkoprávní povahy* [online]. Brno, 2015 [cit. 2020-03-24]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/mtlqo/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Jaromír Tauchen.

²¹ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 25.

²² GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 35.

²³ HOLÝ, Jiří, ed. *Cizí i blízcí: Židé, literatura, kultura v českých zemích ve 20. století*, Praha: Akropolis, 2016, s. 619.

3.2 Postavy

3.2.1 Tono Brtko

Tono Brtko je na první pohled nenápadný človíček v truhlářské zástěře. Jestli je něco, co jinak klidného truhláře vyvádí z rovnováhy, kromě jeho panovačné ženy Evelíny, pak je to bezmoc: „Kam se podít se svýma rukama? Podíval se do zohavených dlaní a hned zase na stavbu a na ruce, a v bezmocném hněvu uhodil voříška.“²⁴ Grosman již na začátku novely avizuje, že jestliže se Tono Brtko nachází v bezvýhodné situaci, chová se agresivně.

Je zjevné, že Tonovi záleží na tom, co si o něm ostatní obyvatelé městečka, nevyjímaje Židů, myslí. Když ho Evelína první den po návštěvě Kolkockých vypravuje do galanterie, Tono by se nejraději do země propadl: „Vždyť nás nemusí celý svět vidět,‘ bránil se Brtko. ‚Proč ne, stydíš se snad? Závidět nám budou všichni, závidět!‘ Marně schovával Brtko nohu za nohu, marně se chtěl odtrhnout, jít po svém, zmizet co nejdřív z dvorku.“²⁵ Tono se v tomto ohledu nemění ani poté, co se stane „arizátorem“. Když se Evelína přijde podívat do galanterie, Tono zrovna počítá denní tržbu. Sotva Evelína spatří peníze, shrábne je do kabelky a zanechá muže v rozpacích o samotě. Tono začíná panikařit: „V žádném případě přece nedopustí, aby vypadal jako zloděj. Co kdyby Lautmanovou napadlo se vrátit, sáhnout do kasy a odskočit si pro sůl nebo pro papriku.“²⁶ Ze svízelné situace mu pomáhá trafikant, který mu původní obnos kasy vypůjčí.

I přes původní neochotu arizovat židovskou galanterii nachází Tono v židovském obchůdku útočiště před světem: „Stařena už se necítila tak opuštěna a truhlář po delší době našel u ní útulek, pokoj od lidí, kteří ho přemlouvali k dost málo pochopitelným činům.“²⁷

Zlomové okamžiky Tonovy osobnosti jsou nejpatrnější v závěru knihy, kdy jsou Židé na základě obsílek odváděni z města. Rozálie však v obchůdku zůstává, jelikož jí výzva nebyla doručena. Tono se začíná domnívat, že se jedná o švagrovu lest, jak ho označit za tzv. bílého Žida, a snaží se různými způsoby Rozálii z krámku vyšťvat.

²⁴ GROS MAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 11.

²⁵ GROS MAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 31.

²⁶ GROS MAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 59.

²⁷ GROS MAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 69.

Zpočátku jde na stařenu „po dobrém“: „„Podívejte se, paní Lautmanová. Piti báčiho od Laborce přece znáte. Mohl by vás ukrýt na půdě nebo ve sklepě. [...] ... jinak ššš ...“ Naznačil zvukem a pohyby rukou vlak a odjezd.“²⁸

Po trafikantově návštěvě se však truhlář stařeny zastává jako neohrožený hrdina: „Cítil se teď při ní statečný. Povzbuzovala ho neohrožená jistota, která mu v této chvíli dovolovala podívat se vymyšlenému nebezpečí přímo do očí. Z obyčejné dobroty se vyklubala povznášející ušlechtilost. Připadal si najednou jako rytíř, povoláný ochránit slabého a bezbranného tvora. [...] ‚Sem mi nechodte, vy darebáci! Na tuto židovku nesáhnete ani prstem! Rozumíte?!‘ A k stařence: ‚Já vás nedám, paní, nebojte se ... neublíží vám [...]“²⁹

Truhlářovo hrdinství vzápětí vystřídá soucit a žal: „Rozhořčený protest utonul v náhlé vlně lítosti. Do očí mu stouply slzy. Začal oplakávat svůj osud a stařenčin a celého světa. Ponuře vypočítával na prstech: ‚Kucharského strčili do basy, Piti báči mě pokládá za lumpa; tebe, Rozálie, rozsekají na fašírky a Markuse povýší na generála? [...]“³⁰ Přestože je Tono rozlícen nespravedlností světa, nakonec nad ním vítězí strach z vyšší moci: „Pochop! Skrz tebe se strefují do mne. Tobě neposlali předvolání a mě si vzali na mušku. Nastrčili mi krám a chytily do pasti jako škodnou. Tak je to, ale ty tomu nemůžeš rozumět. Jsi už stará a hloupá.“³¹ Jakmile truhlář začne pociťovat bezmoc, pomalu se u něj začíná projevovat zuřivost, která byla předvedena již na počátku novely.

Tono se postupně přestává ovládat: „Myslíš, že nevím? Přetvařuješ se. Mlčíš, bábo, děláš hluchou, ale jsi úlisná jako kočka. Číháš, vid', pozoruješ, po válce pak budeš vykřikovat, jaký jsem byl krutý... arizátor. Myslíš, že ti nevidím do karet?“³² Svým násilným chováním, které v něm rozpoutá bezvýchodná situace, nevědomky způsobí nezvratnou tragédii: „Vleče ji silou, už jen tři kroky, dva, otevřel prudce dvířka komůrky a vstrčil ženu dovnitř. V prásknutí dveří se schovalo klepnutí lebeční kosti o

²⁸ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 85-86.

²⁹ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 91.

³⁰ Tamtéž.

³¹ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 91-92.

³² GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 93.

stěnu.³³ V očích už se truhláři nezračí hněv, ale žal: „Zacpává si ústa, vždyť, proboha, on přece ... nikdy ... nikomu ... neublížil ... nikdy nikomu nechtěl ublížit!“³⁴

Grosmanův vypravěč na těchto závěrečných stranách knihy rozehrál strhující psychologickou hru, která si do poslední chvíle udržuje napětí. V závěru příběhu se Anton Brtko chová tak, jak bylo avizováno v jejím počátku. Jedná agresivně, když se ocitne v pro něj bezmocné či bezvýhodné situaci. Z vyprávění strýce Pitiho se dozvídáme, že Tono svou vinu neunesl a vzal si život: „Teď jsou si oba vyrovnáni ... Není na světě věci, kterou by nebeský soudce nedal do pořádku.“³⁵ Těmito slovy novela končí a čtenář se může jen domýšlet, zda Grosman tato poslední slova dedikoval dvěma nešťastným obětem nemilosrdného světa, nebo celému židovskému národu.

3.2.2 Rozálie Lautmanová

Rozálie Lautmanová je starší nedoslýchavá dáma, která žije celý život ve své galanterii, aniž by tušila, co se odehrává venku za jejími zdmi. Právě proto, že stařena žije ve svém vlastním světě a nedoslýchá, je lehkovážně důvěřivá ke svému okolí: „Paní Rozálie Lautmanová, již z přízně Hospodinovy bylo dopřáno požehnaného věku sedmdesáti osmi let a vzácného dobrodiní hluchoty, což jí pomohlo zachovat si do posledního dne ničím neposkvřené představy o milých a hodných lidech na tomto světě [...].“³⁵

Když Tono přichází jako arizátor do židovské galanterie, Rozálie si ani v nejmenším neuvědomuje, jaké možné nebezpečí může Brtko ze své funkce představovat: „[...] rozjařená radostí, že náhoda jí dopřála milého společníka, s kterým si tak příjemně a od srdce může popovídat o svých zálibách a trápeních.“³⁶ Naštěstí pro ni si možnou hrozbu uvědomuje židovská obec, která truhláři poskytne výměnou za to, že Rozálii nebude ublíženo, finanční příspěvek.

Podle historika Raula Hilberga byla pomoc Židům ze strany nežidovské populace sporadická: „Pomoc obětem byla vzácná a nejčastěji byla poskytována na

³³ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 94-95.

³⁴ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 95.

³⁵ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 69.

³⁶ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 33.

poslední chvíli až poté, co razie na Židy nebo deportace už začaly. I tehdy však jen málokdy vzešla iniciativa přímo od těch, kteří pomáhali.³⁷ Stejně tak je tomu i v novele *Obchod na korze*. Ačkoli se Rozálie dočká pomoci od členů židovské obce, nabídka pomoci od nežidovského obyvatele strýčka Pitiho přichází teprve v době, kdy už jsou Židé odváděni z městečka.

Po domluvě Tona s židovskou obcí je stařeně arizátor Brtko představen jako její pomocník. Rozálie si od první chvíle vytváří k Tonovi přátelské pouto: „Nerozuměla mu dobře, vycítila však ochotu a byla spokojená s vlídností svého pracovníka. Projevil nevšední zájem o její soukromí.“³⁸

Když se Tono v závěru knihy začne chovat agresivně, Rozálie ničemu z toho nerozumí, projevuje lítost, to však truhláře ještě více rozčílí. Stařena jen žalostně přikyvuje, aniž by něčemu rozuměla: „Cože? Snad mě nelituješ? Já po tobě kamenem a ty po mně slzami? Jen mi tu nebreč, Rozálie, jen to ne!“³⁹

Když Tona přemůže strach z Markuse, který může každou chvíli do obchůdku vstoupit, začne Rozálii násilně strkat před sebou do komůrky: „Strach jí vyšlehne z očí, znásobuje Brtkův úlek i sílu jeho instinktivního jednání. Lautmanová neslyší štěkot psa, nechápe, co se děje. Kope, brání se. ‚Vždyť ... ty jsi ... se zbláznil ...‘“⁴⁰ Když Tono vstrčí Rozálii do komůrky, přitiskne stařenu hlavou na skobu ve stropě, a tím jí způsobí smrt: „Leží zkroucená na prázdných kartónových krabicích. Snad se toto jmění stalo jejím osudem a ona tomu nerozuměla. Otevřenou dlaní chtěla možná zdůraznit, že nechápe. Tak strašně jí záleželo na tom, aby jí společník vysvětlil svůj čin.“⁴¹

Od března roku 1942 probíhaly na slovenském území násilné transporty Židů. „Za tuto dobu bylo odtransportováno téměř 60 000 slovenských Židů, z nichž většina ve vyhlazovacích táborech zahynula.“⁴² I přestože Rozálie Lautmanová, aniž by o tom věděla, transportům unikla, potkal ji stejný osud jako většinu násilně odvezených Židů.

³⁷ HILBERG, Raul. *Pachatelé, oběti, diváci: židovská katastrofa 1933-1945*, Praha: Argo, 2002, str. 191.

³⁸ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 46.

³⁹ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 92.

⁴⁰ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 94.

⁴¹ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 95.

⁴² KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 229.

3.2.3 Markus Kolkocký

Hans Frank, vysoce postavený právník německé nacistické strany (tzv. Hitlerův právník), který byl mezinárodním soudním tribunálem v Norimberku odsouzen pro válečné zločiny k trestu smrti, řekl: „Touha po kořisti patří k základním lidským instinktům, a radost z jejího získání patří k největším rozkoším.“⁴³ Tato skutečnost se stává přirozenou i pro některé postavy Grosmanovy novely.

Jednou z nich je Markus Kolkocký, velitel Hlinkovy gardy a Brtkův švagr. Kolkocký si přilepšil, když vstoupil do Hlinkovy strany a stal se velitelem jeho gardy. „V době židovské katastrofy bylo ovšem více těch, kteří brali, než těch, kteří dávali. V mnoha případech stačilo udělat málo nebo vůbec nic, aby se dotyčný mohl těšit ze štědrých darů a výhod.“⁴⁴

Když Kolkocký společně s Růženou přináší Tonovi a jeho ženě Evelíně arizační dekret, vnímá se Markus jako zachránce: „Oběma rukama zvedl nad hlavu bachratou aktovku a v té chvíli si připadal vítězoslavně jako vzpěrač, jenž se rozhodl překonat nepřekonatelné. „Pomocť jsme vám přišli! Je na čase, abyste se také vzpamatovali. Pomocť, švagříčkové, nic než pomocť chceme!“⁴⁵

Postupem času se Tono jeví jako nedůsledný arizátor, což Kolkockého rozlítí: „Dal jsem ti židovčin obchod na korze. Obchod na nejlepším místě, zlatý důl jsi dostal. A ty? [...] Zrovna ty se chováš jako bílý žid! Zapiš si za uši: Bílý žid je horší než obyčejný žid, protože není židem a pomáhá židovi.“⁴⁶

Postava Kolkockého reprezentuje zástupce fašistického systému na slovenském území. Nejenže se podřizuje požadavkům vyšší moci, ale také se netají potěšením, které mu to přináší: „[...] svitly nám dobré časy, zázračné časy, hergot, jinak už nebude!“⁴⁷

Raul Hilberg ve své publikaci *Pachatelé, oběti, diváci* připomíná, že „Slovensko bylo poddajným satelitem, který se řídil německými požadavky.“⁴⁸

⁴³ PERNÝ, Tomáš. *Arizace židovského majetku v Olomouci* [online]. Olomouc, 2016 [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/cv2zv3/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Michael Viktořík, Ph.D.

⁴⁴ HILBERG, Raul. *Pachatelé, oběti, diváci: židovská katastrofa 1933-1945*, Praha: Argo, 2002, str. 192.

⁴⁵ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 17-18.

⁴⁶ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 51-52.

⁴⁷ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 20.

⁴⁸ HILBERG, Raul. *Pachatelé, oběti, diváci: židovská katastrofa 1933-1945*, Praha: Argo, 2002, str. 86.

3.2.4 Evelína Brtková

Evelína je robustní žena hašteřivé povahy, která prahne po bohatství a dobrém jménu. Truhlářova žena je prostořeká „a nikdy si nedávala ubrousek před ústa. Ostatně proč tlumit rozkoš rozhořčení? ‚Všichni se mají lépe než my,‘ vybuchla. [...] Pomocť si, jako si pomohli Škabko, Petruš a ostatní? [...] Zpívat jejich písničku? To by se ti huba zkrivila!“⁴⁹

Když Markus s Růženou přicházejí navštívit Evelínu a jejího muže Tona, aby jim slavnostně předali arizační dekret, začíná Evelína na svou sestru žárlit, závidí jí šarmantního manžela i společenský život: „Evelína si v těch několika málo okamžicích uvědomila eleganci a noblesu své sestry; [...] Měla možnost porovnat si zblízka ty dva chlapy, svého a sestřina, a raději se už ani nepodívala v tu stranu, kde její muž ustrnul s hlavou vztaženou mezi ramena jako želva znehybnělá útlakem před náhlou nepohodou.“⁵⁰

Právě společenský život je to, po čem Evelína touží ze všeho nejvíce. Chce být ostatními viděna a slyšena: „[...] rozhovoří se o módě, o trhu i o válce, ale v první řadě – a v tom právě tkví příčina Evelíniých povznášejících pocitů – bude se mluvit o ní. O tom, že kdysi, ani ne tak dávno, nikým nepovšimnuta sedávala se svým mužem v šeré boční kapli. A dnes? Octla se uprostřed městské elity v sousedství švagra, místního velitele Hlinkovy gardy, v jedné řadě s okresním náčelníkem, s velitelem četnické stanice a s bankovním ředitelem. O takových počtách, které nezůstanou jen samy sebou, mohla dosud jenom snít.“⁵¹ Pro tuto cenu je Evelína ochotna udělat téměř cokoli. Zvláště když za ni „špinavou práci“ může udělat její manžel Tono: „Ona má zlato! Drahokamy! Kde jsou? Kde jsou židovčiny šperky? Mluv!“⁵²

Hilberg ve své publikaci, kterou jsme zmínili výše, píše nejen o německých prospěchářích, ale i o lidech jiných národností, kteří dychtili po profitu: „Neněmečtí ziskuchtivci se chápali jakýchkoli příležitostí a na příklad na Slovensku je bylo slyšet, jak říkají: ‚Lépe my než Němci.‘“⁵³

⁴⁹ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 14.

⁵⁰ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 17.

⁵¹ GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 47.

⁵² GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965, s. 80.

⁵³ HILBERG, Raul. *Pachatelé, oběti, diváci: židovská katastrofa 1933-1945*, Praha: Argo, 2002, str. 193.

3.3 Filmové zpracování novely *Obchod na korze*

V roce 1965 režisér Elmar Klos a Ján Kadár natočili podle Grosmanovy novely stejnojmenný film. Jak už bylo řečeno výše, film vznikl zároveň s novelou, které předcházela Grosmanova povídka *Past* uveřejněná v roce 1962 v časopise *Plamen*. Na scénáři pracoval společně s režiséry i autor novely Ladislav Grosman.

Režiséři Klos a Kadár zdůraznili, že se zaměřili především na vztah jedince ke společnosti a na jeho morální postoj. Tono Brtko je podle režisérů „pasivně odevzdaný, nehodnotí a nesoudí [...]“.⁵⁴ Ján Kadár v jednom z rozhovorů A. J. Liehma poukázal na hlavní myšlenku filmu: „Základ veškerého násilí tvoří vždycky neškodní, hodní, vůči násilí pasivní lidé. Tihle lidé možná i později ze své pasivity vyjdou, ale to už bývá pozdě.“⁵⁵ V Kadárově výroku si můžeme všimnout subtilního rozdílu mezi novelou a filmem. Jak již bylo uvedeno výše, Tono v situaci, která se jeví jako bezvýchodná, jedná agresivně, když v jedné chvíli neovládne svůj vztek a udeří psa Esence. Tato scéna se však ve filmu neobjevuje. Postava Tona Brtko tak nemusí být čtenářem vnímána jako zcela pasivní vůči násilí. Tono je jinak opravdu „neškodným“ truhlářem a hodným člověkem, který však žije v nelítostné době.

Postavu Rozálie Lautmanové ztvárnila polská herečka Ida Kamińska. Pro režiséry byla podstatná především skutečnost, že je herečka židovského původu. Postavu Tona Brtko představil slovenský herec Jozef Kroner. Oba herci se svých rolí zhostili výtečně, což potvrzuje i získané ocenění Oscara v kategorii cizojazyčný film za rok 1965. Filmový snímek *Obchod na korze* je tak prvním československým filmem, jenž získal amerického Oscara.

⁵⁴ GROSMAN, Ladislav a kol. *3x Oscar pro český film*, Praha: Cinemax, 1998, s. 9.

⁵⁵ GROSMAN, Ladislav a kol. *3x Oscar pro český film*, Praha: Cinemax, 1998, s. 12.

4. Nevěsta

Při následující analýze prozaických textů budeme vycházet jak z povídkového souboru *Nevěsta*, tak z výboru povídek *Spisy Ladislava Grosmana*. Soubor próz *Nevěsta* vyšel v Československu v roce 1969, tedy až potom, co autor emigroval do Izraele.

Kniha próz *Nevěsta* sestává ze sedmi chronologicky řazených povídek, kdy první tři se odehrávají před válkou, následující tři líčí události během války a zbylá povídka je situována do poválečného období. Prostřednictvím této kompozice Grosman zobrazuje každodenní život obyčejných lidí, které postihla válka. Sám autor vydanou sbírku charakterizoval slovy: „Lidé, o nichž ve své knize vypravuji, už dávno nejsou mezi námi. Tragicky zahynuli. Z těchto dvou slov je mi strašně úzko. Je v nich apokalyptická – a podle mého názoru slovy nepostižitelná hloubka.“⁵⁶

Děj povídek se odehrává v malém anonymním městě pod Vihorlatem. K tomuto prostoru se Grosman vrací i v povídkách souboru *Hlavou proti zdi*. Kromě časoprostoru je pro autora charakteristický také tragikomický styl a využívání tomu odpovídajících prvků: „Chtěl bych psát o tom, co se stalo. Bojím se však patosu tragédie. A to je snad důvod – smím-li to tak nazvat – mého tragikomického nazírání.“⁵⁷

Spisy Ladislava Grosmana jsou doplněny o nepublikované povídky, kterým se budeme z menší části také věnovat. Jejich děj se odehrává rovněž v malém městečku pod Vihorlatem, avšak některé z povídek jsou již situovány do Prahy, například povídka *Rendez-vous strýce Davida*.

Povídky jsou rozděleny do tří oddílů nazvaných *Doma pod Vihorlatem*, *Doma v literatuře* a *Doma v Izraeli*.

⁵⁶ GROSMAN, Ladislav. *Nevěsta*, Praha: Mladá fronta, 1969, autorská záložka přebalu knihy.

⁵⁷ Tamtéž.

4.1 Ústřední novela *Nevěsta*

Ústřední novela *Nevěsta* je situována do doby prvních transportů slovenských Židů, které probíhaly na slovenském území od roku 1942.

Protagonistka Lízinka je v očích rodičů a okolí stárnoucí dívkou, která stále ještě nemá manžela, žije u svých rodičů, kde provozuje krejčovský salon, a je tak terčem pomluv. Její život se však razantně mění v okamžiku, kdy jsou v městečku ohlášeny odvody svobodných dívek: „Úřední zpráva, těžkopádně tlumočená bubeníkem, mluvila o registraci a také o odvodech židovských dívek starších šestnácti let. Ukládala svobodným dívkám povinnost dostavit se na určené místo s tím, že podrobnosti o zdravotní prohlídce a jejím účelu budou včas sděleny úřední obsílkou.“⁵⁸

Aby se Lízinka vyhnula odvodům, má se provdat za Poťu, syna otcova přítele. Důvodem fingované svatby není pouze strach o dceru, která by mohla být nacisty odvedena od rodiny, ale obava, že domácnost přijde o profit z krejčovského salonu. Když v den svatby přijdou snoubenci na radnici, kde se má uskutečnit civilní obřad, zjistí, že stejným způsobem se snaží obejít nařízení dalších šestnáct párů. Svatby jsou nakonec označeny za účelové, a tak se otcové nešťastných dcer rozhodnou dodat na věrohodnosti jednotlivých svateb a uspořádají církevní obřad se všemi náležitostmi: „Důvody byly nad slunce jasnější: církevní sňatek je jedinou možností, jak rozptýlit pochybnosti úřadu, který navzdory krušným událostem a ponižováním neprojevoval dosud otevřenou anebo příkrou nesnášenlivost k církevním obřadům.“⁵⁹

4.1.1 Dvojitá percepcie nacistického utiskování

Aby mohly být všechny páry oddány, je třeba opatřit rabína, který by obřad vykonal. Když otcové vyhledají rabína, vylíčí mu připravovaný obřad jako záchranu duší, které mají být násilně odvedeny od svých rodin.

V povídce jsou do kontrastu postaveny postavy dvou rabínů: rabbiho Volfa a rabbiho Jánkela. Zatímco rabbi Volf naivně nazírá na nacistické praktiky, jako na povinnost podřizovat se vyšší moci, která je pro lidstvo přirozená napříč dějinami:

⁵⁸ GROSMAN, Ladislav. *Nevěsta*, Praha: Mladá fronta, 1969, s. 81.

⁵⁹ GROSMAN, Ladislav. *Nevěsta*, Praha: Mladá fronta, 1969, s. 111.

(„Kdo má být před kým chráněn? Hrozí snad někomu takové nebezpečí, aby nás to opravňovalo sáhnout po jménu božím nadarmo? Co svět je světem,“ zdůrazňoval dále rabbi, „je nám uložena povinnost podřizovat se zákonům vrchnosti...“⁶⁰), Rabbi Jánkel projevuje pro danou věc mnohem větší pochopení: „Nic nás neopravňuje zastírat si pravdu. Kdo kdy slyšel o dívčích registracích a odvodech? Toto nařízení je bohužel hrozbou a je třeba něco učinit. [...] Je-li možno pomoci dvěma, poskytni pomoc dvěma, a je-li možno poskytnout pomocnou ruku sedmnácti ohroženým, pak budiž pomůženo všem sedmnácti.“⁶¹

Autor zobrazil jak mentalitu těch Židů, kteří si nebezpečí nacismu neuvědomovali nebo nepřipouštěli a prostoduše přihlíželi nacistické genocidě, tak duchapřítomnost jiných Židů, kteří na úkor vlastního bezpečí zachraňovali ostatní.

Po skončení války nebyly debaty o nacistické genocidě Židů na pořadu dne, „neboť pozice holokaustu byla tehdy nevýrazná ve srovnání s konfliktem mezi Čechy a Němci [...]. Převážná část českého obyvatelstva sama sebe vnímala jako největší oběť války. [...] Skutečnost, že Československo bylo předáno Hitlerovi v Mnichově před zraky celého světa a bez jakéhokoli odporu, a že k tomu došlo ještě před začátkem genocidy židů, Čechy pouze utvrdila v přesvědčení, že ve válce sehráli roli jedné z hlavních obětí.“⁶²

Autor prostřednictvím postav zprostředkovává tíhu osudu Židů a jejich statečnost, které byly bezprostředně po skončení války Čechy opomíjeny. Kupříkladu pamětní desky nebyly určeny obětem holokaustu: „Zatímco krátce po porážce Německa se na pražských domech začaly objevovat pamětní desky věnované Čechům, [...] žádné podobné desky se jmény zmizelých židovských obyvatel se po Praze neobjevily.“⁶³

Jako doklad slepé důvěry Židů v nacistickou vládu a propagandu posloužila Grosmanovi nejen postava rabbiho Volfa. Postava Lízinčina otce je dalším příkladem

⁶⁰ GROSMAN, Ladislav. *Nevěsta*, Praha: Mladá fronta, 1969, s. 110.

⁶¹ GROSMAN, Ladislav. *Nevěsta*, Praha: Mladá fronta, 1969, s. 110 – 111.

⁶² SNIEGOŇ, Tomáš. *Zmizelá historie: holokaust v české a slovenské historické kultuře*, Praha: Argo, 2017, s. 211.

⁶³ SNIEGOŇ, Tomáš. *Zmizelá historie: holokaust v české a slovenské historické kultuře*, Praha: Argo, 2017, s. 67.

toho, že si někteří Židé neuvědomovali, v jakém nebezpečí se ocitli: „Něco docela jiného by bylo, kdyby proti nám šli s flintami. Ale copak jdou snad na nás s násilím? Kdyby přišli s flintami, bránili bychom se sekerami, ale to, co se děje, v tom přece žádné násilí není, to musíš sama uznat.“⁶⁴ Lízínčin otec se prostomyslně domnívá, že fyzické násilí, které dosud nebylo použito proti židovským dívkám, je zárukou toho, že nebude použito ani v budoucnu vůči celému židovskému národu.

4.1.2 Motiv střepe

Přísluví sice praví, že střepe přinášejí štěstí, avšak v povídkách Ladislava Grosmana tomu tak není. V povídkovém souboru *Nevěsta* symbolizuje střepe naopak neštěstí, které Židy postihlo.

K odvodům musí jít i sedmnáct nedávno vdaných žen. Lízinku však trafikantka Remešová ukryje ve stáji: „Čeho se vlastně dopustila a jakou má vinu? Je to snad úkryt pro člověka, který pro svět a z důvodů, jež není možno chápat, přestal být člověkem?“⁶⁵ Zatímco jsou ostatní dívky odváděny, Lízinka propadá samotě a chce, aby za ní paní Remešová poslala manžela Poťu: „Paní Remešová se dívala na dívku, kterou znala odmalička a které chtěla pomoci. V tom pohledu byla lítost i úděs, strach i soucit, chtěla by tomu vzdorovat, ale jak[...] A jak pokyvovala hlavou, natřásala i termoskou v ruce a ta jí vyklouzla a s hlukem se roztříštila. Sklonila se nad střepe, a dívka jakoby v horečce vyšla tiše a nepozorovaně ze stáje, vstříc volání, jemuž rozuměla snad jenom ona.“⁶⁶ Zatímco trafikantka sbírá střepe, Lízinka ze stáje uteče. Můžeme se jen domýšlet, jaké neštěstí na sebe Lízinka svým útekem uvalila.

Ústřední novela *Nevěsta* není jedinou povídkou, v níž Grosman uplatňuje motiv střepe. Tento motiv se objevuje i v povídce *Rendez-vous strýce Davida*. Strýc David přijíždí do Prahy, aby se sešel s potenciální snoubenkou paní Firstovou, která je také vdovou. Na schůzku se strýc David nakonec nedostaví, protože se domnívá, že se dopustil pošetilosti, když si myslel, že by mohl být šťastný, a přirovnává se ke střepe: „Kde je můj krb? No řekni, kde je má žena a děti? Nechápeš? Vnoučata, bratři, sestry...Všechno je pryč ... pryč ... Nevíš náhodou, kde je jejich...popel...kde je?

⁶⁴ GROSMAN, Ladislav. *Nevěsta*, Praha: Mladá fronta, 1969, s. 130.

⁶⁵ GROSMAN, Ladislav. *Nevěsta*, Praha: Mladá fronta, 1969, s. 132.

⁶⁶ GROSMAN, Ladislav. *Nevěsta*, Praha: Mladá fronta, 1969, s. 135.

Nechápeš, že jsem střep? Střep! Vetchý zkřehlý, směšný střep...Viděls už někdy, že by střep udělal štěstí? Střep...?“⁶⁷

Zakončeme tuto kapitolu slovy autora, která nejpřesněji vystihují záměr ústřední novely *Nevěsta*: „Nevěsta je vyprávěním o stárnoucí pekařově dceři Líze, kterou zaskočila válka zrovna tak, jak ještě dosud se neodbytně zaplétává do osudů tisíců jiných dívek. Lízinčina touha vdát se je zcela normální. Nenormální a krutý je svět, v němž se její touha nemůže uskutečnit. Myslím, že Lízinčin příběh je lidskou tragédií, která jako vždy má jedno společné: týká se všech, ať se odehrává kdekoliv.“⁶⁸

4.2 Antisemitismus v povídkovém souboru *Nevěsta*

Téma antisemitismu najdeme v povídkách *Obecní nosič*, *Šestý pracovní prapor* a *Jednou ráno* ze souboru povídek otištěném ve *Spisech Ladislava Grosmana*.

Antisemitismus je rasová předpojatost vůči Židům jako představitelům náboženství judaismu. Antisemitismus byl součástí rasistické teorie a praxe v nacistickém Německu: „Byl nezbytnou součástí lživé demagogie nacistů, kteří se snažili oklamat masy lidu a připravit je pro novou válku.“⁶⁹ Jan Láníček ve svém příspěvku *Antisemitismus v Protektorátu Čechy a Morava* v publikaci *Podoby antisemitismu v Čechách a na Slovensku v 20. a 21. století* rozděluje okupaci do tří období. Pro naše účely budeme vycházet z prvního a druhého období, na jehož základě můžeme sledovat vývoj antisemitismu na našem území. Za první období označuje Láníček začátek okupace po konec září 1941: „V tomto období můžeme mluvit o postupném vylučování židovské populace z veřejného života a posléze i o pozvolné segregaci od většinové německé populace.“⁷⁰ Dověšení této etapy antisemitismu spatřuje Láníček v ustanovení, které odlišovalo Židy od árijské populace: „Vyrcholení této fáze protižidovské politiky bylo nařízením z 1. září 1941, podle nějž všichni Židé na území protektorátu starší šesti let museli být na veřejnosti

⁶⁷ GROSMAŇ, Ladislav. *Nevěsta*, Praha: Mladá fronta, 1969, s. 168.

⁶⁸ GROSMAŇ, Ladislav. *Nevěsta*, Praha: Mladá fronta, 1969, autorská záložka přebalu knihy.

⁶⁹ KRÁL, Václav. *Zločiny proti Evropě*, Praha: Naše vojsko, 1964, s. 51.

⁷⁰ VRZGULOVÁ, Monika, KUBÁTOVÁ Hana. *Podoby antisemitismu v Čechách a na Slovensku ve 20. a 21. století*, Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2016, s. 70.

povinně označeni tzv. Davidovou hvězdou.⁷¹ Za druhé období považuje autor příchod Heydricha do Prahy a „vyhlášení stanného práva a brzký počátek deportací na východ do Terezína“.⁷²

V povídce *Obecní nosič* si Mendel Chájim Gold vypomáhá nosičstvím, aby uživil sebe a svou rodinu. Když má jet vlakem do Košic, aby vyřídil pohledávky zákazníků, je nacisty vyhozen z vlaku: „[...] pootevřu dveře vagonu, ale v jedovaté řeči – chrstnul mně ji do tváře – píseň umlkne. Uniforma – ta, již nový panovník vyslal do světa nové pořádky nadělat – vyštěkne znovu: Jen pro čistou rasu! Rasu! Rasu! Rasu! A bum ho! – dveře mně zabouchne před nosem. Viděl to kdy svět? Slyšel to kdy svět? Promiňte, pánové, nejde o omyl? Snad jsem špatně rozuměl! [...] do druhých dveří se dostat zkouším, do třetích. Marš! Marš! I odtud mne vyhánějí!“⁷³ A tak zůstává Mendel Chájim Gold zrazen a opuštěn na nástupišti: „[...] Oj, vlaku, styď se, vlaku, hanbou se propadni, vlaku, zradil jsi mě, opustils Chájima, obecního nosiče, obtěžkaného nevšedním břemenem.“⁷⁴ Při této promluvě nám může vytanout na mysl žalm ze *Svatého Písma*, který se promluvě podobá svým projevem řeči: „Můj Bože, můj Bože, proč jsi mne opustil? Proč jsi daleko do toho, abys mne zachránil, od slov mého řevu?“⁷⁵ Jedním z desatera přikázání je nebrat jméno Boží nadarmo. A právě to může být důvodem, proč protagonista oslovuje svým nářkem vlak na místo Boha.

Řada Židů si po válce kladla otázku, zdali Bůh opravdu existuje, a pakliže ano, ptala se dále, jak je možné, že jen přihlížel jejich soužení.

V povídce *Šestý pracovní prapor* nastupuje protagonista v roce 1941 na vojenskou službu. Vojáci židovského původu jsou odlišeni od těch árijských: „[...] různá opatření, která se nás dotýkala od onoho prvního dne narukování, měla jisté cíle. Naše oblečení například jistě sledovalo i politické záměry. V těchto černých

⁷¹ VRZGULOVÁ, Monika, KUBÁTOVÁ Hana. *Podoby antisemitismu v Čechách a na Slovensku ve 20. a 21. století*, Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2016, s. 71.

⁷² Tamtéž.

⁷³ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 211.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ *BIBLE: PÍSMO SVATÉ STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA*. Praha: Česká biblická společnost, 2001, s.520.

směšných uniformách jsme se lišili nejen od řádných takzvaných árijských vojáků [...].“⁷⁶ Místo zbraní dostali židovští vojáci lopaty, se kterými probíhal výcvik: „Někteří z našich ‚árijských‘ instruktorů to brali smrtelně vážně, a jiní jako urážku, že je přidělili k Židům.“⁷⁷ I když byli židovští vojáci neustále ponižováni vojáky árijskými, měli obrovské štěstí, protože narukování jim poskytlo ochranu před transporty: „Odněkud přicházely děsivé zprávy o něčem, co jsem ve svých dvaceti letech vůbec nebyl schopen pochopit. Mluvilo se o nějakých vagonech na kolejích a o našich sestřích a bratrech a vyhánění z domů a podobných děsivých věcech, které jako by ani nebyly z tohoto světa.“⁷⁸

Odlišně je tomu v povídce *Jednou ráno*. Tato povídka tematicky kontrastuje se dvěma přechozími texty. Grosman prostřednictvím této povídky prezentuje Němce v úplně jiném světě.

Syn německého náčelníka spolkně špendlík a náčelník v obavě o zdraví dítěte zburcuje židovského starce, kterého pokládá za rabína, aby za chlapce vykonal modlitby: „[...] Myslíte, Herr Rabiner, že zbožná modlitba vaše a vaší obce mohla by odvrátit zlý osud od mého dítěte? [...] Myslím, že židovské modlitby byly vždy Bohu milejší než naše ...Je to tak?“⁷⁹ Když stařec vykoná modlitby, spěchá do náčelníkova domu: „V elegantním pokoji pana okresního náčelníka shlukli se domácí okolo reb Majera jako okolo poslední naděje, seslané z výšin nebeských s poselstvím pomoci na dlani. [...] S ochotou a horlivě vyplňovali jeho přání, sledovali starcovo počínání s narůstajícím obdivem.“⁸⁰

S příslušníkem židovské menšiny je v povídce zacházeno zcela opačně než v přechozích dvou povídkách, tedy s úctou a respektem. Ovšem jen z toho důvodu, že povoláný rabín je vnímán jako zachránce dítěte nacistického pohlavára.

⁷⁶ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 233.

⁷⁷ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 236.

⁷⁸ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 238.

⁷⁹ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 216.

⁸⁰ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 217-218.

5. Hlavou proti zdi

Povídkový soubor *Hlavou proti zdi* je jedinou knihou, které se Ladislav Grosman v emigraci dočkal. V roce 1976 ji vydalo exilové nakladatelství Konfrontace v Curychu.

Po odchodu z vlasti byly autorovy možnosti publikovat značně omezené, přesto v psaní pokračoval: „V autorově pozůstalosti (v rodinném majetku) se dochovaly rukopisy přibližně stovky jeho menších próz, a to ať už časopisecky publikovaných, ať ještě nepublikovaných.“⁸¹

Tyto povídky jsou charakteristické svým převažujícím tématem holokaustu, avšak v některých aspektech se od předchozí Grosmanovy tvorby liší. Jak ve svém prozaickém debutu *Obchod na korze*, tak v poslední vydané novele *Z pekla štěstí* Grosman čerpá ze svých prožitků druhé světové války. V povídkách *Hlavou proti zdi* autorova reflexe vychází nejen z této zkušenosti, ale také ze společensko-politických poměrů v Izraeli.

Autor nemění pouze tematický plán, upouští i od prostoru, jenž byl pro jeho tvorbu osobitý, a to maloměsto na východním Slovensku. Grosman dějiště přesouvá do města: „[...] buď rovnou do Prahy, Grosmanova bydliště od roku 1945, anebo jednoduše do nevyhraněných (velko)městských kulis [...].“⁸²

Autor v povídkách reflektuje izolovanost jedince (Žida) ve společnosti, ale také jeho válkou poznamenaný osud, přičemž tragédii války jako takové nevynechává pouze na druhou světovou válku, ale reflektuje i válečný stav v Izraeli.

Povídky souboru *Hlavou proti zdi* v edici *Spisů Ladislava Grosmana*, ze kterých primárně vycházíme, upřádal Jiří Opelík do několika tematických celků, jež nazval: *O koních a dětech, Za války, A v míru, Zaspíval si poutník a V zemi zaslíbené*.

⁸¹ OPELÍK, Jiří, Ediční poznámka. In: GROSMAN, Ladislav, *Spisy 2. Povídky*. Praha: Akropolis, 2018, s. 364.

⁸² OPELÍK, Jiří, Ediční poznámka. In: GROSMAN, Ladislav, *Spisy 2. Povídky*. Praha: Akropolis, 2018, s. 365.

5.1 Motiv koně

Motiv koně je příznačný pro povídky oddílu *O koních a dětech*. Svěbytný motiv může reprezentovat povahu, ale také osud židovského národa.

V povídce *Kalná voda* jsou vlastnosti koně charakterizovány takto: „[...] je silný a dovede tahat za tři, je dobrácký, nikdy své síly k špatnostem nepoužil.“⁸³ Židé jsou napříč dějinami utlačovaným národem. Ačkoli svým počínáním, svou povahou a silou nikomu neuškodili, stávali se terčem pogromů a katolické inkvizice.

Později, v koncentračních táborech, byla Židům vzata identita, která byla nahrazena číslem, jež jim bylo tetováno na pravé předloktí. Zřejmě z toho důvodu se dostává v jednotlivých povídkách každému koni pojmenování: „Je úplně jedno, povídám, jak se zvíře jmenuje, hlavní, když má jméno, protože co má duši, tomu přísluší jméno.“⁸⁴

Hrůzy koncentračních táborů jsou patrné rovněž v povídce *Komedianti*. Tato povídka končí smrtí klisny, kterou zasáhl blesk. Můžeme se jen domýšlet, co přesně chtěl autor smrtí klisny vyjádřit, nelze si však nevšimnout aluze na smrt plynem a následné spalování mrtvých židovských těl ve vyhlazovacích táborech: „Pach síry jako by se smísil s pachem škvařící se kůže. [...] Roztažená kopyta kobyly trčela vzhůru k padajícím proudům.“⁸⁵ Blesk, doprovázený hromem, může představovat symbol nacistického pronásledování Židů a jejich následný transport do vyhlazovacích táborů. Toto období autor pokládá za nejtragičtější období židovských dějin, zároveň však zůstává optimistický a anticipuje židovskému národu „slunné zítřky“: „To byl nejmocnější hrom, všichni jeho mladší bratři budou čím dál tím chudokrevnější a pak zas bude svítit slunce.“⁸⁶

Motiv koně není jediným zvířecím motivem, který Grosman v povídkách uplatnil. V povídce *Kanárek jako půl kvarteta*, ke které se ještě vrátíme, autor prostřednictvím ptáčka zosobňuje emigrantův stesk po domově.

⁸³ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 7.

⁸⁴ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 18.

⁸⁵ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 28.

⁸⁶ Tamtéž.

5.2 Vyobrazení otce a ztraceného syna

Následně se budeme věnovat interpretaci dvou povídek, které se sice odlišují svým zasazením do prostoru, mají však společné téma trauma otce, který ztratil svého syna. Konkrétně se jedná o texty: *Synovi vstříc* z oddílu *Za války* a *Než přistálo letadlo* z oddílu *V zemi zaslíbené*.

Příběh povídky *Synovi vstříc* se odehrává po druhé světové válce v rozbombardovaných ulicích města, v době, kdy se lidé navracejí hledat své domovy.

Vypravěč povídky přežil pochod smrti a bloumá po ulicích města, až potká otce svého přítele Tibiho, který válku nepřežil: „Když se ke mně přiblížil, zastavil se náhle, a jako by mne poznal, rozpráhl ruce, vydal temný zvířecí zvuk [...].“⁸⁷ Otec si totiž myslí, že vypravěč je jeho syn Tibi: „Synu!“ vzdechl a opět se mi svalil na rameno. Vzlykal, plakal, řičel jako smrtelně zraněné zvíře.“⁸⁸ Po návratu z lágru nespustil Tibiho otec cestu od nádraží z očí, neustále vyhlížel svého mrtvého syna. „Chtěli tě zabít, zavraždit, zaplynovat tě chtěli.“⁸⁹ Z ničeho nic se však nešťastný otec vzpomíná a poručí vypravěči, aby si vysvlékl košili: „Ze zasutého místa v paměti se vynořila představa mateřského znamení na levé straně blízko podpaží [...]. Podíval se mi tam zblízka a zklamaně odvrátil hlavu. Oči pomasly, koutky úst poklesly, mlčel. Ale jen chvíli. Vzápětí mu opět blýsklo v očích jakési tajemné a nové rozhodnutí. Zvedl hůl a ukázal na něco za mými zády. „Otoč se a podívej se, vidíš ho? Tam přichází. To je on. To je určitě Tibi! Můj Tibi! Můj Tibi!!“⁹⁰

Povídka není příběhem vypravěče, jak se na první pohled může zdát, ale otce, který nedokázal překonat ztrátu syna a pomátl se.

Za druhé světové války zahynulo na šest milionů židovských obětí „a je třeba si připomínat, že za tímto téměř nicneříkajícím číslem se skrývá na šest milionů zbytečně ztracených životních příběhů a osudů“.⁹¹ Na konci války mnoho židovských rodin marně doufalo, že se jejich potomci nebo příbuzní vrátí domů, po

⁸⁷ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 64.

⁸⁸ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 66.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 66-67.

⁹¹ PROCHÁZKOVÁ, Ivana, KALOUSOVÁ, Eva: *Reflexe dějin v poválečné literatuře českých židů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 29.

válce se však vrátilo pouze čtrnáct tisíc osob. Právě tyto zbytečně ztracené životní příběhy jsou zpřítomněny mimo jiné díky povídkám Ladislava Grosmana.

Děj povídky *Než přistálo letadlo* se odehrává na izraelském letišti, kde otec čeká na syna vracějícího se z egyptského zajetí. Retrospektivní vyprávění čtenáře však přenáší do chvil, které radostnému shledání otce a syna předcházely.

Příběh Josefa a jeho otce Sadana není tak žalostný jako příběh Tibiho otce. Ze Sadana se stal osamocený muž, kterému se nedostává porozumění ani od jeho vlastní ženy: „Teprve až svého syna Josefa uvidí vystoupit z letadla Červeného kříže, až ho uslyší, až ho ohmatá, uvěří, že žije. Do té doby ho nikdo nepřesvědčí, že se o svého syna obával zbytečně, ani jeho vlastní žena ne.“⁹² Josefův otec se narodil na východním Slovensku a jako jediný z rodiny přežil vyhlazování Židu nacisty. Poněvadž má za sebou právě takovou zkušenost, nenachází pochopení u své ženy Iris, která se narodila a prožila celý život v Izraeli.

Jednoho dne se v novinách objeví fotografie ze zajetí, na níž je zachycen Josef. Z počátku má Sadan nesmírnou radost, že jeho syn žije, později se ho však zmocní obava: „Z fotografie se na něj usmíval vlastní syn na frontě v písečné Sinajské poušti. Oči mu planuly tajuplnou bolestí a rozkoší, kterou Sadan už kdysi poznal.“⁹³ Sadan si díky své vlastní zkušenosti z války dobře uvědomuje, jaký dopad může mít na člověka nesvoboda a strach o vlastní život: „Podíval se mu do očí ještě jednou a zmocnil se ho neklid. Původní radost se z něho začala vytrácet. Netrvalo dlouho a v otcově duši se z důvodů, s nimiž se nikomu nesvěřil, zahnízdil strach.“⁹⁴ Tato úzkost provází otce i při čekání na letišti: „Ten mávající mladík s plnovousem je Josef; teď už je to jisté. Ale na jak dlouho? napadlo otce a rozechvěl se vzrušením.“⁹⁵

V povídce Grosman nezachycuje pouze ztrátu syna, který je držen v zajetí, nýbrž i ztrátu Sadanova otce, který zemřel za druhé světové války: „Když si padli do náruče, nezmohl se na slovo. Vzpomněl si na svého vlastního otce, hluboce věřícího zbožného člověka. Vzpomněl si na ten den, kdy je místní fašističtí vrahové vyháněli z městečka pod Vihorlatem. Otec tomu nemohl uvěřit a zachoval se podle svého.

⁹² GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 117.

⁹³ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 118.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 123.

Neztratil ani víru, ani klid a šel tam na shromaždiště na náměstí a pak do vagonu se svitkem tóry v náručí. Už se odtamtud nikdy nevrátil.“⁹⁶

Autor v povídce *Synovi vstříc* zdárně zachytil strasti Židů, kteří během světové války přišli o své rodiny, a v povídce *Než přistálo letadlo* dokázal propojit osud tří generací, kterou celý život provázela ztráta blízké osoby.

5.3 Trauma návratu a pocit viny

Tématu návratu a pocitu viny se budeme věnovat v povídkách, se kterými jsme se už seznámili výše: *Synovi vstříc* a *Než přistálo letadlo*.

Po osvobození koncentračních táborů se do Československa začali navracet lidé přeživší šoa, kteří doufali, že se vrátí do svých domovů a začnou budovat nový život. Vidina domova se však hned po návratu rozplynula, „protože většina rodiny a přátel se nevrátila. Psychicky i fyzicky ztýraní přeživší se tak pokoušeli začít nový život a čelili při tom řadě překážek: neporozumění ze strany majoritní společnosti, projevům antisemitismu, potížím s restitucí majetku, problémům s chybějícími dokumenty.“⁹⁷

S návratem přeživších souvisí i případná následná emigrace do Izraele či jiné země, jak si ukážeme v povídce *Kanárek jako půl kvarteta*, ve které Grosman tematizuje ztrátu domoviny.

V povídce *Synovi vstříc* se vypravěč vrací z pochodu smrti a nachází své město rozbombardované. Vypravěč pocituje vinu z přežití, zatímco ostatní, včetně jeho přítele Tibiho, zemřeli: „Styděl jsem se za vše: za toto zhanobené město, za sebe, jak zuboženě vypadám, i za to, že vůbec jsem, že dýchám, že žiji, a všichni ostatní zahynuli.“⁹⁸ Potkává otce svého přítele, který ho varuje před zvědavými zraky lidí, kteří jsou nežidovského původu a válku prožili ve městě: „Lidé se na nás dívají z oken a zpod záclon. Za chvíli si o nás začnou povídat. Nemysli si, ne všichni se těší, že jsme se odtamtud vrátili. Jsou lidské kreatury, které jakživ strach nepoznaly, hrůzu nezažily,

⁹⁶ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 123.

⁹⁷ PROCHÁZKOVÁ, Ivana, KALOUSOVÁ, Eva. *Reflexe dějin v poválečné literatuře českých židů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, s. 37.

⁹⁸ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 64-65.

krutost nezkusily, zatímco jiným to všechno způsobily. A pro ně jsme jako sůl do rány. Nejrady by nás tam do plynových komor poslaly zpátky.“⁹⁹

Pocitem viny se sužuje i Josefův otec Sadan v povídce *Než přistálo letadlo*, který jako jediný z rodiny přežil nacistické vyvražďování Židů: „[...] téměř zázrakem jediný z celé členité rodiny zachránil za Hitlera, ač byl mladý a nezkušený, a že si nejednou láme hlavu, oč byl třeba lepší než jeho bratři, rodiče, strýcové a vůbec všichni, kteří byli tenkrát tak bestiálně vyvražděni!“¹⁰⁰

V povídce *Komedianti* z oddílu *O koních a dětech* se Grosman neubrání optimistické vizi, když prostřednictvím symbolizujícího hromu prorokoval židovskému národu „slunné zítřky“.¹⁰¹ Avšak v povídce *Než přistálo letadlo* z celku *V zemi zaslíbené* je autor vůči budoucnosti Židů skeptičtější než ve výše zmíněné povídce *Komedianti*: „[...] naše tragédie, třebaže za jiných okolností a v jiné podobě, bohužel pokračuje, jako kdybychom nebyli obětmi a svět nebyl svědkem nejcyntičtějšího a nejbarbarštějšího údobí lidských dějin.“¹⁰² Na konci povídky, když se otec šťastně shledá se svým synem, autor prostřednictvím postavy otce hodnotí, že se časy přece jen změnil: „[...] v této chvíli štěstí, vykoupené zoufalstvím, byl přesvědčen, že časy jsou přece jen jiné.“¹⁰³

Jak už bylo řečeno, trauma návratu přeživších souvisí i s jejich případným odchodem do exilu. Téma ztráty a stesku po domově Grosman reflektuje v povídce *Kanárek jako půl kvarteta* z oddílu *Zazpíval si poutník*. Pro tento účel autor zvolil zvířecí motiv kanárka, který zosobňuje emigrantem prožívaný stesk po domově.

Vypravěč příběhu žije ve Švýcarsku nový život. Aby se necítil sám, rozhodne si pořídit kanárka. Sám vypravěč proklamuje, že příběhem je „[...] vyprávění o ptáčku, který ne a ne si zvyknout na nové a cizí prostředí ...“¹⁰⁴ Samička Lálinka je prvních pár dní zavřená v kleci, než se jí vypravěč rozhodne na chvíli vypustit, aby se

⁹⁹ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 66.

¹⁰⁰ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 119.

¹⁰¹ „To byl nejmocnější hrom, všichni jeho mladší bratři budou čím dál tím chudokrevnější a pak zas bude svítit slunce.“⁸⁷

¹⁰² GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 119.

¹⁰³ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 124.

¹⁰⁴ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 91.

proletěla. Nechá však otevřené okno a Lálinka vylétne ven. Ze zahrady se line zvuk zcela jiného ptačího zpěvu než ten, který vycházel z Lálčininy klece: „Byl to docela jiný refrén, nový, docela nový nápěv.“¹⁰⁵ Nakonec se však Lálinka vrátí ze zahrady do domu, zvykne si na svou novou klíčku, vypravěč ji z ní dokonce pravidelně vypouští, aby se proletěla. Jednou ji však zapomene klíčku otevřít, aby se do ní mohla Lálinka vrátit. Ráno ji najde ležet mrtvou na zemi: „Vzpomněl jsem si na slova ptáčníka Ferencze Komlóše, který mi jednou řekl: ‚Pamatujte si, kanárci mají ještě křehčí duši než rackové, [...] kdybyste někdy Lálinku z klece vypustil, nezapomeňte dvířka klece nechat pořád otevřená.‘ [...] Lálinka se chtěla vrátit do své klece, a nemohla. Proč sis zoufala? ptám se a přemýšlím o tom, kolikrát asi nalétla střemhlav na drátěnou klíčku v panickém strachu, zda se jí to vůbec povede? Kolikrát to udělala, než si o drátěnou mříž roztříštila hlavu?“¹⁰⁶

Kanárkovi byla dána svoboda stejně jako vypravěči, který odešel do exilu. Když však vypravěč zapomněl otevřít klíčku, kanárek se nemohl vrátit do svého domova a v panice si roztříštil hlavu o mříže klíčky. Grosman prostřednictvím kanárka demonstruje pocity cizoty, osamění a nemožnosti některých emigrantů vrátit se zpátky do rodné země.

¹⁰⁵ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 92.

¹⁰⁶ GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018, s. 93.

6. Z pekla štěstí

Novela *Z pekla štěstí* vyšla posmrtně v roce 1994 v nakladatelství Ivo Železný. Rukopis autor dokončil jen několik málo dní před svou smrtí.

Ústřední postavou novely je chlapec židovského původu žijící v Humenném, autorově rodišti. Ačkoli čas není vypravěčem vymezen, je zřejmé, že je situován do období druhé světové války, které je pro autorovu tvorbu příznačné.

Příběh novely se odvíjí od rozhodnutí rodičů vyvézt syna Roberta přes hranice do Maďarska. Robert je dvanáctiletý chlapec, „který, vyzbrojen doslovnou znalostí mnoha sešitů rodokapsů a červené knihovny, projde internačním táborem, vězením ... vším, co mu válka chystá.“¹⁰⁷

Robertův způsob promluvy ovlivněný četbou tzv. rodokapsů může připomínat Poláčkův román *Bylo nás pět* (1946) a jeho protagonistu Petra Bajzu. Grosman v novele užívá hovorovou češtinu a výrazové prostředky, kterými je postava Petra Bajzy charakteristická. Nejhojněji to jsou knižní podřadící spojky typu neboť, neb a pročez: „[...] neboť to bylo nefér, neboť to byla rána pod pás, neboť její milenec u toho zrovna spal. V knížkách je však všechno možné, pročez Maxi z toho nakonec vyvázl bez úhony a bez ostudy.“¹⁰⁸ V tomto úryvku si můžeme všimnout slovních spojení, která jsou pro řeč dítěte neobvyklá. To jasně dokládá i reakce Robertovy starší spolucestující Perly: „Perla řekla, že [...] taková slova, jako například ‚za žádných okolností‘ nebo ‚rána pod pás‘ by neuměla, i kdyby se rozkrájela [...].“¹⁰⁹ Obdobně se v Poláčkově románu *Bylo nás pět* vyjadřuje i Petr Bajza, když o všedních událostech mluví jako o vážných záležitostech.

Komika obou próz je založena na výrazivu a promluvách ústředních postav, Poláček se ovšem za válečné reality vrací do idylické doby, zatímco Grosman se na sklonku svého života vrací naopak k hrůzám druhé světové války, byť v odlehčeném tónu.

¹⁰⁷ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, přebal knihy.

¹⁰⁸ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 16.

¹⁰⁹ Tamtéž.

6.1 Téma emigrace slovenských Židů do Maďarska

Když roku 1942 začaly na Slovensku probíhat transporty, někteří slovenští Židé byli tajně propašováni do Maďarska, kde byla situace méně drastická. V roce 1941 totiž Maďarsko – na rozdíl od Slovenska – vstoupilo společně s Německem do války proti Sovětskému svazu, a bylo Němci vnímáno jako spojenec.

V novele *Z pekla štěstí* staví Grosman do kontrastu stav na slovenském území se situací v Maďarsku. Právě značně vyostřená situace na Slovensku přinutí Robertovy rodiče hledat pro syna útočiště v Maďarsku: „Ten týden jsem měl být tajně propašován do Maďarska. A to bylo moc nebezpečné, ale tatínek říkal, že zůstat doma by bylo ještě nebezpečnější. Zaslíbenou zemi nemáme, řekl, tak dobře, že je tu aspoň Maďarsko, kde je pro našince ještě pořád lépe než u nás.“¹¹⁰ Na Slovensku v té době platily protižidovské zákony: „Kristus byl Žid a křesťané – bratři v Kristu – bodají nyní Židy bodáky, a to v Polsku, Rakousku, Německu a pomalu to začíná i tady u nás na Slovensku. Kam se podíváš, samý Hlinkový gardista. Kam se podíváš, samý patriot antisemita. I sám pán prezident, který je kněz, je gardista a antisemita a popírá nám všechna práva a chce nás vyhnat [...].“¹¹¹ A antisemitismus se začíná projevat nejen ničením majetku židovské menšiny: „Všechno teplo muselo vždy vyběhnout okny ven, neboť okna už byla pořád vytlučená ksindlem antisemitských výrostků z Růžové ulice a okolí, kteří také kreslili na zdi židovské hvězdy [...].“¹¹²

Aby se protagonista dostal přes hranice do Maďarska za co nejmenších komplikací, je uveden v dokladech rabínky, která tajně převáží i jiné děti z městečka, jako její syn. Obdobná opatření v podobě falešných dokladů byla pro emigraci Židů téměř nezbytná, a to právě z důvodu striktního dodržování protižidovských zákonů.

Opatření proti Židům platila i v Maďarsku, ale antisemitismus zde ještě nebyl uveden do legislativní praxe podobně, jako tomu bylo na Slovensku: „Ještě není všechno prolezlé antisemitismem, ještě jsou i pořádní lidé. Nevím, jak to tam máte u vás na Slovensku, řekl Bumbulík, ale tady u nás v Maďarsku se to dá ještě vydržet. Zákony proti Židům sice jsou, ale zatím nás ještě nechávají dýchat. Dýchat, to jo, ještě nás dokonce nechávají spát i na vlastních postelích. Vážně, a jak je tam u vás? Je tam

¹¹⁰ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 5.

¹¹¹ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 100.

¹¹² GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 47.

u vás na Slovensku už opravdu tak veliký antisemitismus?“¹¹³ I když Židé na maďarském území byli diskriminováni, „[...] nebyl až do roku 1944 život většiny Židů v Maďarsku bezprostředně ohrožen, a to přimělo hledat zde útočiště asi 100 000 Židů ze sousedního Slovenska, Rumunska a Chorvatska, kde byli od roku 1942 vystaveni pogromům a deportacím do táborů smrti.“¹¹⁴

Stav v Maďarsku se razantně zhoršil teprve v roce 1944: „V srpnu 1944 dorazily transporty z Lodže, což přineslo rychlou smrt 65 000 lidí. A pak se naplno rozjely i „dodávky“ z Maďarska: jen během jediného letního měsíce bylo ve zdejších plynových komorách zahubeno a v krematoriích spáleno více než přes 200 000 maďarských Židů.“¹¹⁵

Ačkoliv slovenští Židé prchali před nacismem do Maďarska, chovali k maďarskému národu zášť. To je dobře patrné rovněž z Grosmanovy novely: „[...] poprosil ji, aby mluvila tišeji, že není radno u nás na Slovensku mluvit maďarsky vůbec, neboť slovenský národ trpěl pod maďarským útlakem staletí a národ nemá rád, když se tu mluví maďarsky zejména v posledních létech. Musíte chápat, Slovensko Slovákovi, Palestina Židovi, to je heslo dne, a u nás v Humenném se maďarsky už nemluví.“¹¹⁶ Averse Slováků vůči Maďarům mohla být s největší pravděpodobností způsobena, či spíše přizívána ztrátou území při okupaci Podkarpatské Rusi: „Téměř okamžitě vzniklo napětí mezi Maďarskem a nově vzniklým Hitlerovým satelitem, Slovenským štátem, vedeným katolickým knězem Jozefem Tisou [...].“¹¹⁷

Emigrace nebyla skupinovou záležitostí. Každá rodina, která plánovala emigrovat, si musela najít útočiště zcela sama. Židé, kteří se nechystali emigrovat, byli většinou přesvědčeni, že se jedná pouze o dočasný stav v zemi: „Mnoho Židů však chápalo během prvních pěti let vlády Adolfa Hitlera jako dočasný jev, který je třeba přečkat, nebo jako zhoršení situace, kterému je třeba se přizpůsobit, v krajním

¹¹³ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 47.

¹¹⁴ KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*, Praha: Lidové noviny, 2001, s. 350.

¹¹⁵ CÍLEK, Roman, MOULIS, Miloslav. *Útěky z pekla*, Praha: EPOCHA, 2015, s. 271.

¹¹⁶ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 8.

¹¹⁷ KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*, Praha: Lidové noviny, 2001, s. 344.

případě jako životní úskalí, které je únosnější než nejistota exilu.¹¹⁸

6.2 Perspektiva dítěte

Novela *Z pekla štěstí* sestává ze tří kapitol nazvaných *Odchod*, *Ve světě* a *Návrat*. Jednotlivé kapitoly jsou chronologicky řazeny a líčí osudy chlapce, jehož dětský svět se v důsledku války pomalu rozpadá.

Ústřední postavou příběhu je dvanáctiletý Robert, který chápe svou cestu do Maďarska jako dlouho očekávané dobrodružství: „Já se moc těšil, ba ještě víc než na školní výlet [...].“¹¹⁹ a ani v nejmenším si neuvědomuje rizika, která cesta představuje: „Jožkovi Naščákovi jsem řekl přes okno, že může litovat, že není Žid, že kdyby byl, mohl by nyní spolu se mnou zažít veliké dobrodružství [...].“¹²⁰ Samotná cesta vlakem je pro Roberta velkým dobrodružstvím, hrdina se nemůže dočkat, až bude sedět v posledním vagonu, který je vyhrazen pro Židy. Lze říci, že protagonista toto protižidovské opatření vnímá paradoxně jako jakési privilegium a že na svůj židovský původ je patřičně hrdý, a vůbec si neuvědomuje nebezpečí, které pro něj jeho původ představuje.

Již po pár dnech strávených v Maďarsku se však Robert cítí jako vězeň a není s to pochopit, proč se musí zrovna on skrývat: „[...] nevím, proč bych se měl schovávat před policií, když jsem nikomu nic neukradl.“¹²¹ A nerozumí ani tomu, proč jeho strýc Gabi nesmí vykonávat své řemeslo: „[...]Gabi je sice řezník a uzenář z povolání, [...] však už nesmí vykonávat své řemeslo a že se do jeho majetku posadili cizí lidé, jelikož je Žid a ne árijec, a že až jednou budu veliký, že to pochopím, a možná že to také nikdy nepochopím.“¹²²

Když se protagonista dostane do sběrného tábora, začíná si uvědomovat, že právě jeho židovský původ je příčinou jeho úskalí: „Jednou večer jsem vyprávěl [...] o tom, jak mne tenkrát chytili dva policisté v civilu, a jak mne měli nejdřív za kapsáře, a jak jsem byl rád, že mne měli za kapsáře, neboť je lepší být kapsář-árijec než

¹¹⁸ HILBERG, Raul. *Pachatelé, oběti, diváci: židovská katastrofa 1933-1945*, Praha: Argo, 2002, str. 115.

¹¹⁹ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 5.

¹²⁰ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 12-13.

¹²¹ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 43.

¹²² GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 51.

nekapsář-Žid.“¹²³ Ze vzpomínek na události, které se odehrály ještě před emigrací, je zřejmé, že Robert svou cestu do Maďarska i nadále vnímá jako dobrodružné poznávání světa: „To bylo ještě v létě před zimou, než jsem odešel do světa.“¹²⁴

Přestože postupem času začnou ostatní postavy novely jednat s Robertem jako s dospělým, a přestože se i on sám se cítí vyspěle, nelze říct, že zcela dospěl: „[...] ze Slovenska už dávňěji přicházely děsné zprávy [...], že mí rodiče měli z pekla štěstí, že je neodtransportovali. A já vylízal jazykem ajerkoňak a vůbec jsem nevěděl, o čem mluví, [...]. A strýc mezitím mluvil o lidech namačkaných a transportovaných ve vagónech a všechno mi to doopravdy připadalo, jakože Ďula-báči mne nyní vlastně už vážně povýšil na dospělého člověka a chce se mnou mluvit vážně, jen o samých vážných věcech, [...]“¹²⁵ Ani v době, kdy umírá strýc Arpád, nechápe protagonista ani v nejmenším skutečnosti, které se ve světě dějí, a na pohřbu svého strýce nerozumí ani slovům rabína při loučení se zesnulým: „[...] a pan rabín Seligen řekl nad hrobem, že nebesa pláčou, že oplakávají odchod hodného člověka, s nímž se nyní loučíme, avšak kdo z nás ví, zda nežijeme zrovna takové časy, o nichž je psáno v Písmu ‚a živí záviděli mrtvým‘, tak jsem tomu vůbec nerozuměl.“¹²⁶

Skutečnost, že si protagonista zcela neuvědomuje možné důsledky války, je zřejmá i ze situace, kdy si přeje, aby se strýc Arpád co nejrychleji vrátil zpět na frontu. Tam plní funkci tzv. odnašeče, když přesouvá raněné do bezpečí a vystavuje se tak bezprostřednímu ohrožení života. Důvodem Robertova přání je jeho tajná láska k tetě Tonči, s níž touží být o samotě, nerušen strýcem Arpádem. Próza nereflektuje pouze Robertovo psychické zranění v dospělého muže, ale i jeho zájem o ženy, který je s dopíváním neodmyslitelně spjat.

Když se Robert dostane přes hranice zpět na Slovensko, aby se vrátil ke svým rodičům a malému bratříčkovi, ještě pořád si zcela neuvědomuje tragické dopady války na židovské obyvatelstvo a těší se, až bude svým kamarádům vyprávět o svých zážitcích z internačního tábora, vězení a přechodu přes hranice: „To víš, vzít načerno hranice, to není žádná legrace. To budeš jednou mít o čem vypravovat svým dětem.

¹²³ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 83.

¹²⁴ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 99.

¹²⁵ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 104.

¹²⁶ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 122.

A svým kamarádům, řekl jsem: Číkovi, Čačikovi a Piritočovi. To mi ale budou závidět, řekl jsem. To právě nevím, řekla Mašlejová. Co? zeptal jsem se. Jsou to židovští kluci, co jsi je jmenoval? Jo, řekl jsem, a nic jsem nechápal.¹²⁷

Robertův dětský svět se definitivně rozpadá teprve v okamžiku, kdy pochopí, že už své rodiče a bratříčka nikdy neuvidí: „Slova jsem nevyřkl. Slzu neuronil. Všemmu jsem najednou porozuměl... Paní Mašlejová ničemu nerozuměla... zadržávala se v řeči, moc plakala, moc se omlouvala, jako kdyby to udělala ona, jako kdyby to byla ona, kdo před několika málo hodinami naložila našeho tatínka, naši maminku a Mikiho do dobytčího vagónu a odvedla do tábora smrti... do Osvětimi nebo do Treblínek nebo do Majdanku nebo víbůh kam ... Nemohl jsem ji utiшит...“¹²⁸

Grosmanova novela autenticky zachycuje dospívání dítěte, které je poznamenáno tragédií války, a je tak okolnostmi nuceno předčasně dospět v mladého muže. Stane se tak ovšem až na samém konci novely, kdy tragédie zasáhne Robertovu rodinu a tím i protagonistu samotného. Robert si dosud neuvědomoval následky války, když se však dozvěděl o deportaci rodičů, nelítostná skutečnost ho přinutila poprvé se podívat válce „do očí“.

¹²⁷ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 170.

¹²⁸ GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994, s. 171.

7. Závěr

V této bakalářské práci jsme se zaměřili na téma židovství v próze Ladislava Grosmana. Potvrdili jsme si, že pro Grosmanovu literární tvorbu je příznačné prostředí maloměsta, konkrétně autorovo rodiště Humenné na východním Slovensku v době druhé světové války. Zjistili jsme, že v následujících povídkách se dějiště některých Grosmanových povídek přesunulo do Prahy, autorova poválečného bydliště. V pozdějších povídkách, konkrétně v některých textech souboru *Hlavou proti zdi*, autor přesunul děj povídek do Izraele a tematizuje tamější válečnou situaci. Pro Grosmanovu literární tvorbu není příznačný pouze časoprostor jednotlivých próz, ale i tragikomický styl jeho textů.

V autorově knižní prvotině nazvané *Obchod na korze* je poněkud triviální příběh novely prostoupen spletitým morálním dilematem obyčejného člověka. Nelze si nevšimnout, že se jedná o Grosmanovo jediné dílo, v němž je hlavním hrdinou postava nežidovského původu. Dle našeho názoru představuje útlá novela autorův nejpropracovanější literární počín, který, ač naplněn židovskými tématy arizace či antisemitismem, si klade vyšší cíl, a tím může být otázka etiky samotného čtenáře: Je Tono Brtko viníkem či obětí? S odpovědí na tuto otázku nám může pomoci charakteristika postav, která je součástí kapitoly *Obchod na korze*.

Novela *Z pekla štěstí* je specifická dětským vypravěčem. Vyzorovali jsme, že právě dětský vypravěč se nápadně podobá vypravěči z románu Karla Poláčka *Bylo nás pět* a ozřejmili si diferenci tvorby obou autorů. Právě díky dětské perspektivě, které jsme se věnovali v samostatné podkapitole, je tato próza vhodná jako literatura pro děti a mládež, čímž se zcela liší od Grosmanovy prvotiny *Obchod na korze*. Židovská tematika je v této novele oproti jiným autorovým textům mírně upozaděna a do popředí vystupují protagonistovy historky. Tyto příběhy jsou sice ozvláštněny židovskou problematikou, ta ovšem díky dětské perspektivě působí odlehčeně. V závěru knihy však střet židovského původu a nacistické mašinerie vystupuje do popředí a definitivně zničí protagonistův dětský svět.

Texty jednotlivých povídkových souborů Ladislava Grosmana nejsou nijak zvlášť složité, nesou v sobě však Grosmanovy myšlenky či autorovo soucítění s židovskou menšinou. V povídkovém souboru *Nevěsta* jsme si všimli motivu střepu, který má v novele význam neštěstí, které Židy potkalo. Stejně tak v souboru povídek *Hlavou proti zdi* skrývá motiv koně Grosmanovo smýšlení o židovském národě. Tento povídkový soubor, na rozdíl od ostatní autorovy tvorby, postrádá prvky komiky a vytváří tak v jednotlivých povídkách ponurou atmosféru.

Anotace

Autor: Václavská Eliška

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého

Název práce: Téma židovství v próze Ladislava Grosmana

Vedoucí práce: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Počet znaků: 77 593

Počet příloh: 1 CD

Počet titulů použité literatury: 19

Klíčová slova: Ladislav Grosman, židovství, *Obchod na korze*, *Nevěsta*, *Hlavou proti zdi*, *Z pekla štěstí*

Bakalářská práce se zabývá literární tvorbou Ladislava Grosmana. Jedná se o tituly *Obchod na korze*, *Nevěsta*, *Hlavou proti zdi* a *Z pekla štěstí*. Hlavním cílem bakalářské práce je tematizace židovství v jednotlivých dílech Ladislava Grosmana. V druhé části práce je autor zařazen do kontextu doby, ve které žil. Tato kapitola je doprovázena nijak rozsáhlým životopisem spisovatele. Následně je charakterizována autorova literární tvorba. V následujících částech práce jsou analyzována jednotlivá díla, vždy se zřetelem na židovskou tematiku.

Resumé

This thesis deals with the topic of Judaism in the prosaic literature of Ladislav Grosman, namely in his works *The Shop on Main Street* (1965), *The Bride* (1969), *To Fly with Broken Wings* (1976) and *The Devil's Own Luck* (1994).

The thesis starts with a description of the era during which the author lived with regard to its historical events. It also covers the life and literary works of Ladislav Grosman.

Each of his titles is unique in some way and therefore they are analyzed separately.

The analyzed works begin with his first published novel *The Shop on Main Street*. This part of the thesis deals with the process of Aryanization as that is the main theme of the novel. The thesis then focuses on selected characters who represent the acts of Aryan individuals against the Jewish minority.

Last but not least, this part also deals with the movie of the same name which was based on the novel.

Another of the works analyzed is a collection of short stories called *The Bride*. This chapter deals with the dual perception of Nazi oppression. Attention is paid here to a leitmotif of a glass shard that represents approaching or already experienced disaster in the lives of Jews in individual short stories. The main theme of this collection is interestingly the manifestation of Antisemitism.

The thesis also deals with another collection of short stories named *To Fly with Broken Wings*. The leitmotif here is a horse, representing not only the nature of the Jewish people but also their ruthless destiny. This chapter also addresses the theme of father and lost son. Finally, it focuses on the theme of trauma and guilt of Jews who survived the war.

Grosman's last prosaic work named *The Devil's Own Luck* depicts the emigration of Jewish boy to Hungary. This part of the thesis covers the topic of emigration of Slovak Jews to Hungary.

This novel is unique because it is told from the perspective of a child. The author authentically describes the psychological development of a child and his transformation into a young adult during the Second World War. That is why the last chapter also deals with a child's perspective.

Seznam použitých zdrojů

Primární zdroje

- GROSMAN, Ladislav. *Obchod na korze*, Praha: Mladá fronta, 1965.
- GROSMAN, Ladislav. *Z pekla štěstí*, Praha: Ivo Železný, 1994.
- GROSMAN, Ladislav. *Spisy 2. Povídky*. Ed.: Opelík, Jiří. Praha: Akropolis, 2018.

Sekundární zdroje

- BAJOHR, Frank. *Zničení hospodářské existence Židů a vyvlastnění jejich majetku*, In: *Terezínské studie a dokumenty*, Institut terezínské iniciativy, 2006.
- BIBLE: PÍSMO SVATÉ STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA. Praha: Česká biblická společnost, 2001.
- CÍLEK, Roman, MOULIS, Miloslav. *Útěky z pekla*, Praha: Epoque, 2015.
- GROSMAN, Ladislav a kol. *3x Oscar pro český film*, Praha: Cinemax, 1998.
- HILBERG, Raul. *Pachatelé, oběti, diváci: židovská katastrofa 1933-1945*, Praha: Argo, 2002.
- HOLÝ, Jiří, MÁLEK, Petr, ŠPIRIT, Michael, TOMÁŠ, Filip. *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*. Praha: Akropolis, 2011.
- KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*, Praha: Lidové noviny, 2001.
- KOVÁČ, Dušan. *Dějiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.
- KRÁL, Václav. *Zločiny proti Evropě*, Praha: Naše vojsko, 1964.
- MENCLOVÁ, Eva – SVOZIL, Bohumil a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2005.
- PASSIA, Radoslav. *Ladislav Grosman a jeho vojna*. In: SCHMARC, Vít a kol. *Obraz válek a konfliktů. Ústav pro českou literaturu AV ČR: Akropolis, 2015.*
- PROCHÁZKOVÁ, Ivana, KALOISOVÁ, Eva: *Reflexe dějin v poválečné literatuře českých židů*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.
- SNIEGOŇ, Tomáš. *Zmizelá historie: holokaust v české a slovenské historické kultuře*, Praha: Argo, 2017.
- VRZGULOVÁ, Monika, KUBÁTOVÁ Hana. *Podoby antisemitismu v Čechách a na Slovensku ve 20. a 21. století*, Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2016.

Internetové zdroje

CÍCHOVÁ, Vladěna. *Protižidovská legislativa v Protektorátu Čechy a Morava se speciálním zaměřením na předpisy majetkoprávní povahy* [online]. Brno, 2015 [cit. 2020-03-24]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/mtlqo/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Jaromír Tauchen.

PERNÝ, Tomáš. *Arizace židovského majetku v Olomouci* [online]. Olomouc, 2016 [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/cv2zv3/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Michael Viktořík, Ph.D.